

**Ebü'l-Hasan el-Harakânî Silsilesinden Gelen Mîr Hamza Nigârî'nin
Peygamber Tasavvuru**

HASAN YERKAZAN^a

Öz

Mîr Hamza Nigârî (ö. 1303/1886), Ebü'l-Hasan el-Harakânî silsilesinden gelmekte olup Nakşibendî tarikatının Halidiyye koluna bağlıdır. Karabağ'da dünyaya gelen Nigârî, ömrünün büyük bir kısmını Kars, Erzurum, Sivas, Harput (Elazığ), İstanbul ve Amasya'da geçirmiştir. XIX. yüzyılın önemli mutasavvıf ve şairlerinden biri olan Nigârî'nin, *Dîvân-ı Seyyid Nigârî (Türkçe)*, *Dîvân-ı Seyyid Nigârî (Farsça)*, *Nigârname*, *Sâkinâme*, *Heşt-Behişt*, *Çaynâme* ve *Tavzihat* isimli eserleri bulunmaktadır. Bir aşk şairi olan Nigârî; Fuzûlî, Yunus Emre, Molla Câmî, Hâfız Şirâzî ve Mevlânâ gibi isimlerden etkilenmiş olup eserlerinde tasavvufun temel konularına geniş yer vermiştir. Bu araştırmamızda, ehl-i beyte mensup olan ve Hz. Peygamber'e olan sevgi ve muhabbetini her vesileyle dile getiren Seyyid Nigârî'nin Hz. Peygamber tasavvuru ele alınıp değerlendirilmektedir. Hz. Peygamber'den şefaât dilemesi, onu tasviri, medhiyeleri, duada vesile kılması, miracı gibi konulara yaklaşımı göz önünde bulundurulduğunda Mîr Hamza Nigârî'nin Peygamber tasavvurunun, mutasavvıfların bu konuya yaklaşımlarıyla örtüştüğü görülmektedir. Ayrıca tarihi süreç içerisinde Ehl-i beyte sıkıntılı bir hayat yaşattıklarını düşündüğünden dolayı Mervânî, Süfyânî, Hâricî ve Yezîdî olarak tavsif ettiği kimseleri şiirlerinde çok ağır bir dille yerdğine şahit olunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ebü'l-Hasan el-Harakânî, Mîr Hamza Nigârî, peygamber, tasavvur, Ehl-i Beyt

^a Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü [hasanyerkazan@gmail.com; ORCID ID: orcid.org/0000-0001-8673-0546.]

The Prophet Perception of Mîr Hamza Nigârî From Ebu'l-Hasan el-Harakânî's Chain

Abstract

Mîr Hamza Nigârî (d. 1303/1886), comes from the Ebu'l-Hasan al-Harakânî's chain and belongs to the Halidiye branch of the Naqshbandi order. Nigari, who was born in Karabakh, spent most of his life in Kars, Erzurum, Sivas, Harput (Elazig), Istanbul and Amasya. Nigârî, one of the most important Sufi mystics and poets of the 19th century, has many works named *Dîvân-ı Sayyid Nigârî* (Turkish), *Dîvân-ı Sayyid Nigârî* (Persian), *Nigârname*, *Sâkinâme*, *Heşt-Behist*, *Çaynâme* and *Tavzîhat*. As a poet of love, Nigârî was influenced from Fuzûlî, Yunus Emre, Molla Câmî, Hafiz Shirazi and Mewlâna, and has given a wide range of basic subjects of Sufism in his works. In this study will be examined the prophet perception of Sayyid Nigârî who expressed his love and affection for the Prophet on every occasion as a member of the ahl-i bayt. Mîr Hamza Nigari's perception of the Prophet seems to be the same with approach of the Sufis when comparing to the subjects such as intercession, ascension (miraç), mediation in prayers and praise. In addition, he criticized very heavily in his poetry those who he described as Marwânî, Sufyânî, Khawarij and Yazidis due to he thought that they oppressed ahl-i bayt in the historical process.

Key Words: Abu'l-Hasan el-Harakânî, Mîr Hamza Nigârî, prophet, perception, Ahl-i Beyt

Giriş

Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Harakânî (ö. 425/1033), çağlar boyu insanlığa rehberlik etmiş; Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273), Ferîdüddîn Attâr (ö. 618/1221), Necmeddîn-i Dâye (ö. 654/1256) gibi büyük mutasavvıfları etkilemiş önemli bir şahsiyettir. Anadolu'nun İslâmlaşmasına da büyük katkısı olan Ebü'l-Hasan'ın mânevî etkisi günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. İlim ve irfan geleneğinde derin bir iz bırakan Harakânî'nin silsile yolu ile takipçileri de onun gibi irşad hizmetleri ile

işğal etmişlerdir.¹ XIX. yüzyılın önemli mutasavvıf ve şairlerinden biri olan Mîr Hamza Nigârî de bahse konu olan silsilenin son halkalarından biri olmuş, kendisine kadar tevarüsen gelen ilim-irfan geleneğini yaşamış, yaşatmış ve bir sonraki nesle aktarmıştır.

Bu çalışmada Ebü'l-Hasan el-Harakânî silsilesinden gelen Seyyid Mîr Hamza Nigârî'nin peygamber tasavvuru konusu ele alınacaktır. Araştırma iki ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta Mîr Hamza'nın hayatı; ikicisinde ise peygamber tasavvuru konusu incelenecektir.

1. Seyyid Mîr Hamza Nigârî'nin Hayatı

İslâm tarihinde Ebü'l-Hasan el-Harakânî, Hacı Bektâş-ı Velî, Mevlânâ ve Yûnus Emre gibi yaşadıkları dönemde görüş ve düşünceleriyle insanlığa ufuk açan ve ölümlerinden sonra da bu irşâd edici yönleri devam ettiren mümtaz şahsiyetler yetiştirilmiştir.² Mîr Hamza Nigârî de bunlardan biridir.

Mîr Hamza Nigârî, Karabağ'ın Zengezur kasabasına bağlı Cicimli köyünde 1805 veya 1815 tarihinde dünyaya gelmiştir.³ Babası Emir Paşa ve dedesi Seyyid Muhammed Rıza âlim ve sâlih kişiler olarak tanınmışlardır. Atalarının buldukları bölgede idareci olmaları hasebiyle *Mîr*; Hz. Peygamber'in (sav) soyundan geldiğinden dolayı *Seyyid* lakabını almıştır. *Nigârî* mahlası ise dokuz yaşındayken rüyasında Karabağ Hanedanı'ndan

¹ Harakânî ile ilgili daha geniş malumat için bkz. Alparslan Kartal, "Ebü'l Hasan Harakânî'nin Peygamber Tasavvuru", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Bahar, Sayı: 15, 2015, s.161-175; Alparslan Kartal, "Ebü'l-Hasan Harakânî İle Hacı Bayram-ı Velî Arasındaki İlişki Ve Anadolu'nun İslamlaşmasına Katkıları", *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Kalem Yayınları, Ankara 2017, s. 127-142; Alparslan Kartal, "The Understanding Tolerance And Human Love Of Abu'l-Hasan Kharakani Who Is The Most Important Figure Of Anatolian Mysticism", *ICHER Conference Proceedings, Houston 2017*, s. 20; Alparslan Kartal, "Huzur Derslerine Katılan Karşı Âlimler", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, Cilt: IV, Sayı: 8, ss. 224-243; Emine Öztürk, Alparslan Kartal, Halil Celep, "Sufis Identified With Their Cities: Kars- Abu'l-Hasan Kharakani (Contributions Of Kharakani Stories To Social Document And Social Integration of Kars)", *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 2017, Vol: 8, Issue: 30, pp. 1383-1395.

² Nuran Çetin, "İslâm Tarihinde Birlikte Yaşama Ahlâkına Tasavvuf Düşüncesi'nin Katkısı (Hacı Bektâş-ı Velî, Mevlânâ ve Yûnus Emre'den Örnekler)", *The Journal of Academic Social Science Studies*, sayı: 36, Summer II/2015, s. 292.

³ Yavuz Akpınar, *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*, Dergah Yayınları, İstanbul 1994, 465.

“Nigâr Hanım” isimli birisini görmesine ve ona ilahî aşkla bağlanmasına dayanmaktadır.⁴

Küçük yaştan itibaren ilim tahsil etmeye başlamış, Arapça ve Farsça öğrenmiş, Karakuş Mahmud Efendi ve Şikest Abdullah Efendi'den ders almıştır. Yüksek bir ilmî birikime sahip olan Nigârî, devrinin en önde gelen âlimlerinden biri olmuştur.⁵

Hamza Nigârî, dinî ilimlerde belirli bir mertebeye ulaştıktan sonra tasavvufa yönelmiştir. Bu niyetle Mevlâna Hâlid-i Bağdadî'ye (ö.1242-43/1827) intisap etmek üzere Harput'a kadar gitmiştir. Bağdadî'nin vefat ettiğini öğrenince onun halifelerinden olan İsmail Şîrvânî'ye bağlanmıştır.⁶ İsmail Şîrvânî'nin mânevî terbiyesinde yetişen Mîr Hamza, tasavvuf yolunda büyük mertebelere ulaşmış ve şeyhinden sonra onun yerine geçmiştir. Nigârî'nin mensubu olduğu tarikatın silsilesi şöyledir:

1. Hz. Muhammed (sav) (ö. 10/632)
2. Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634)
3. Selmân-ı Fârisî (ö. 35/655)
4. Kasım b. Muhammed (ö. 102/720-21)
5. İmam Cafer Sâdık (ö. 148/765)
6. Ebû Yezid Tayfur el-Bistâmî (ö. 261/875)
7. Ebü'l-Hasan Harakânî (ö. 419/1029)
8. Hâce Yusuf Hemedânî (ö. 535/1140)
9. Abdülhâlık Gücdüvânî (ö. 617/1220)
10. Hâce Ârif Rivegerî (ö. 649/1251)
11. Muhammed İncir Fağnevî (ö. 670/1271)
12. Ali Râmitenî (ö. 705/1315)
13. Muhammed Baba Semmâsî (ö. 740/1339)
14. Seyyid Emir Külâl (ö. 777/1375)
15. Muhammed Bahâeddin Nakşbend (ö. 791/1389)
16. Muhammed Alâeddin Attar (ö. 802/1399)
17. Mevlâna Yakub Çerhî (ö. 847/1443)

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Fatih Çınar, *Hamza Nigârî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2009, s. 10-12.

⁵ Fatih Çınar, *Hamza Nigârî'nin Hayatı*, s. 15-16.

⁶ Elşen, Musayev, “Mîr Hamza Nigârî Karabağî”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sayı:6, İstanbul 2001, s. 243.

18. Ubeydullah Ahrar Taşkendi (ö. 895/1490)
19. Muhammed Zahid Parsa (ö. 922/1517)
20. Derviş Muhammed (ö. 970/1562)
21. Hâcegî Emkenegî (ö. 1008/1599)
22. Muhammed Bâkî Billâh-ı Kabulî (ö. 1014/1605)
23. İmam Rabbanî (ö. 1034/1625)
24. Muhammed Masum (ö. 1098/1687)
25. Seyfeddin Fârukî (ö. 110/1689)
26. Muhammed Bedvânî (ö. 1135/1723)
27. Şemseddin Habîbullah (ö. 1195/1781)
28. Abdullah Dihlevî (ö. 1240/1824)
29. Mevlâna Hâlid-i Bağdadî (ö. 1242/1826)⁷
30. İsmail Şîrvânî (ö. 1269-70/1853)
31. Hamza Nigârî (ö. 1303-04/1886)⁸

Mîr Hamza Nigârî, Ebü'l-Hasan Harakânî'nin de içinde bulunduğu tarikat silsilesinin 31. sırasında yer almaktadır. Çok yönlü bir kişi olan bu zat, medresede hoca, tekkede şeyh ve harp meydanlarında komutan olarak görev yapmıştır. Kırım harbinde birçok mücahitle gizlice Kars tarafına geçerek Osmanlı Devlet'i ordusuna katılmıştır.⁹

Hacı Bektâş-ı Velî, Mevlânâ Celâleddin Rûmî ve Yûnus Emre gibi mutasavvıflar, Moğol istilaları ve Haçlı savaşlarının vukuundan sonraki Anadolu'da büyük bir kargaşa ortamının zuhûr ettiği yıllarda şiir ve düşünceleri ile toplumda sevgi ve barış ortamının yerleşmesine nasıl katkıda bulundularsa,¹⁰ Mîr Hamza Nigârî de yaşadığı dönemde evrensel mesajın aktarımı hususunda büyük gayret göstermiştir.

Bir aşk şairi olan Nigârî, Fuzulî, Yunus Emre, Molla Câmî, Hâfız Şîrâzî ve Mevlânâ gibi isimlerden etkilenmiştir.¹¹ Mîr Hamza tasavvufî

⁷ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2001, s.373-374.

⁸ Fatih Çınar, *Hamza Nigârî'nin Hayatı*, s. 22-23; Ahmet Özkılınç, *Mürşidi Aşk Olan Arif Seyyid Nigârî Hayatı, Eserleri ve Düşünceleri*, Seçil Ofset, İstanbul 2013, s. 112-113.

⁹ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, c. 7, s. 1200.

¹⁰ Nuran Çetin, "İslâm Tarihinde Birlikte Yaşama Ahlâkına Tasavvuf Düşüncesinin Katkısı" s. 296.

¹¹ İskender Pala, "Bir Hamza Nigârî Yaşamıştı", *Kaşgar Edebiyat Seçkisi*, Bayrak Matbaası, Sayı:13, İstanbul 2000, s.78.

fikirlerini dile getirdiği birçok eser kaleme almıştır. Eserlerinin isimleri şöyledir: *Divân-ı Seyyid Nigârî (Türkçe)*, *Farsça Divân*, *Nigârname*, *Sâkinâme*, *Heşt-Behişt*, *Çaynâme*, *Tavzihat*.

Ömrünü Karabağ, Kars, Erzurum, Sivas, Konya, Harput (Elazığ), İstanbul ve Amasya'da geçiren¹² Seyyid Mîr Hamza Nigârî, 17 Muharrem 1304/16 Ekim 1886 tarihinde Harput'ta vefat etmiştir. Vasiyeti gereği na'sı Amasya'ya nakledilmiştir. Cenazenin nakli Harput'tan Amasya'ya 7-8 gün kadar sürmüştür. Biyografisini işleyen kaynaklarda Amasya'ya geldiğinde ise cesedinin hiç bozulmadığına şahit olduğu nakledilmektedir.¹³

2. Seyyid Mîr Hamza Nigârî'nin Peygamber Tasavvuru

Hız. Peygamber (sav), birçok ekol, meşrep ve kişi tarafından farklı şekillerde tasavvur edilmiştir. Tarihi süreç içerisinde çok sayıda Peygamber tasavvurunun İslâm âleminde neşv ü nema bulduğunu söylemek mümkündür. Kimileri Rasûlullah'ı beşer üstü bir varlık olarak görürken, kimileri ise onu Allah'tan aldığı vahyi insanlara ulaştıran basit bir elçi olarak görmüştür. Bununla birlikte Kur'ân ve sahih hadis merkezli Peygamber tasavvuru da sürekli var olagelmıştır. Bu bağlamda İslâm tarihinde derin iz bırakan her âlimin bu konudaki düşüncelerinin ortaya çıkarılması büyük önemi haizdir. İşte bu çerçevede bu başlık altında XIX. yüzyılın önemli şahsiyetlerinden biri olan Seyyid Nigârî'nin Peygamber tasavvuru konusu incelenecektir.

Mîr Hamza Nigârî'nin Peygamber tasavvuru, Rasûlullah'a (sav) olan derin muhabbeti, onu medhetmesi, dualarında vesile kılması, onun Ehl-i beytine tazim, ondan şefaath talebi, Hız. Peygamber'e salavât getirmeye düşkünlüğü ve mirâc hadisesine yaklaşımı şeklinde temel başlıklar halinde ele alınacaktır.

2.1. Hız. Peygamber (sav) Aşk/Sevgisi

Aşk; tasavvuf, edebiyat ve İslâm Felsefesi gibi farklı sahalarda kullanılan önemli bir kavramdır. Şiddetli ve aşırı sevgiyi ifade etmektedir. Kur'ân ve sahih hadislerde aşk kelimesi geçmemektedir. Ancak sevginin

¹² Bkz. Akpınar, *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*, s. 465-466.

¹³ Muzaffer, Akkuş, *Seyyid Hamza Nigârî Divânı*, Niğde Üniversitesi Yayınları 6, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları 3, Niğde 2002, s. 11.

karşılığı olan hub, vud, mahabbet, meveddet gibi kelimelere rastlamak mümkündür.¹⁴

Hız. Peygamber'den (sav) sevgi ile ilgili, çok sayıda hadis rivâyet edilmiştir. Enes b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Sizden biriniz, beni anne-babasından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe (tam anlamıyla) iman etmiş olmaz.”¹⁵ Bu hadisten ilham alan mü'minler her fırsatta Ona olan sevgi ve muhabbetlerini izhar etmişlerdir.

Tarihî süreç içerisinde birçok kişi Rasûl-i Ekrem'e (sav) gönülden bağlılık ve sevgisini izhar etmek için yazılar ve şiirler yazmışlardır. Kültürümüzde peygamber sevgisi bağlamında birçok şair tarafından yazılan na't ve mevlidler örnek olarak gösterilebilir.¹⁶

Bir Peygamber aşığı olan Mîr Hamza Nigârî de Ona olan sevgi ve muhabbetini şöyle dile getirir:

Sînemdedir ol dâg-ı temennâ-yı Muhammed
Gönlümdedir ol nâr-ı tevellâ-yı Muhammed

Ağyâr elemi kalmadı aslâ ki dilimde
Her lahza gezer fikr-i dil-ârâ-yı Muhammed

Tâ rûz-ı ezel gönlümü şeydâlığa salmış
Güldeste-i ruhsâre-i hamrâ-yı Muhammed

Ser-halka-i rüsvây ü ser-hayl-i cünûnem
Tâ kim olubam 'âşık-ı şeydâ-yı Muhammed

Ey Mîr Nigârî bana mahsûs u müselleme
Ser-hıdmet-i meyhâne-i sevdâ-yı Muhammed¹⁷

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Aşk”, *DİA*, İstanbul, 1991, IV/11-12.

¹⁵ Buhârî, İmân, 8.

¹⁶ Na'tlarla ilgili geniş bilgi için bkz. Emine Yeniterzi, *Türk Edebiyatında Na'tlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

¹⁷ Mîr Hamza Nigârî, *Dîvân*, s. 90.

Bu beyitlerde Mîr Hamza Hz. Peygamber'e olan sevgisinden dolayı gönlünde bir yara oluştuğunu, onun sevgisinin dışında yüreğinde başka bir elemin kalmadığını ve ezelden beri gönlünün ona tutkun olduğunu dile getirmektedir. Peygamber sevgisinden dolayı mecnun gibi âşık olan şair, peygamber âşıklarının meclisinde baş hizmetkâr olmayı dilemektedir. Kendisi gibi Peygamber sevdalılarına da derin muhabbet besleyen Seyyid Nigârî bir şiirinde şöyle dua etmiştir:

‘Uşşâk-ı Muhammed ile kıl haşrimi yâ Rab
Üzme elimi Âl-i peyemberden ayırma¹⁸

2.2. Hz. Peygamber'i (sav) Methetmesi

Na't, Fars ve Türk edebiyatlarında Hz. Peygamber'i (sav) övmek için yazılan manzûmelere denir. Bu tür şiirlere İslâm tarihinin ilk dönemlerinden itibaren rastlamak mümkündür. Hassân b. Sâbit, Kâ'b b. Mâlik, Kâ'b b. Zühre, Abdullah b. Revâha gibi şair sahâbîler, Rasûlullah (sav)'i methetmek amacıyla şiirler okumuşlardır. Hz. Peygamber'e olan bu sevgi, İslâm edebiyatı sahasında Hz. Peygamber'i öven manzum ve mensur pek çok eserin telif edilmesine ve bunun sonucunda olup çok sayıda edebî türün oluşumuna sebep olmuştur.¹⁹

Mîr Hamza Nigârî de kaleme aldığı eserlerinde Hz. Rasûl-i Ekremi methetmiştir. Beyitlerinden bir kısmı şöyledir:

Ey habîb-i kibriyâ ey şâh-ı cümle enbiyâ
Kimdi senden özge bir serdâr bir sâhib-livâ

Ey hidâyet şemsi ey nûrânîler ser-halkası
Kimdi senden özge hûrşîd kimdi mâh-ı reh-nümâ

Kimdi senden özge şehbâzım dîn-i 'âlemde kim
Senden özge bir tezerv-i nâzenîn ey dil-rubâ

Kimdi senden gayrı kâmil kimdi bir sâhib-cemâl
Kimdi senden özge fâtilh kimdi bir müşkil-güşâ

¹⁸ Mîr Hamza Nigârî, *Dîvân*, s. 345.

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Çiçekler, "Na't", *DİA*, 2006 İstanbul, XXXII/435-436.

Senden özge belde-i îcâdı bir fâtiḥ mi var
Senden özge bir sebep ‘âlemde yokdur intihâ

Senden ey meh mâ‘adâ hûbum diyü lâf itmesün
Sende hatm olmuş güzellik sende hatm olmuş bahâ

Ey Şefî‘u’l-müznibîn ey Rahmeten li’l-‘âlemîn
Şefkatın subh u mesâ ister Nigârî bî-nevâ²⁰

Nigârî, yukarıda yer alan şiirinde Hz. Peygamber’in (sav) en büyük sevgili, tüm nebilerin şahı, tek sancak sahibi, hidayet güneşi, nuranilerin başı, hakikat yolunun güneş ve ayı, âlemin en şanlı yiğidi, gönül çalan, kâmil, güzellik sahibi, müşküllerin çözücüsü, günahların şefaatchisi, alemlerin rahmeti ve en sevimlisi olduğundan bahsetmektedir. Bu örnek dışında Mîr Hamza’nın şiirlerinin birçoğunda Hz. Peygamber (sav)’in methiyelerine rastlamak mümkündür.²¹

2.3. Hz. Peygamber’den (sav) Şefaath Talebi

Şefaath, âhirette peygamberlerin ve kendilerine izin verilen kimselerin müminlerin bağışlanması için Allah katında niyazda bulunmaları anlamına gelmektedir.²² Kur’ân-ı Kerim’de mahşer günü, Allah’ın rızasına bağlı olarak, mü’minlere şefaath edileceği beyan edilmektedir.²³ Hz. Peygamber (sav) de kendisinin şefaath edeceğini bildirmiştir. Şöyle ki: Ebû Musa el-Eş‘arî’nin naklettiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “*Bana, şefaath etme ya da ümmetimin yarısının cennete girmesi*

²⁰ Mîr Hamza Nigârî, *Dîvân*, s. 24-25.

²¹ Bkz. Mîr Hamza Nigârî, *Dîvân*, s. 25, 34, 35, 48, 49, 378, 379.

²² Mîr Hamza Nigârî, *Dîvân*, s. 372.

²³ Şefaath konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Ebû Ca‘fer Tahâvî, *Metnu’l-akideti’t-Tahâvî*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1995, s. 16; Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib Bâkîllânî, *el-İnsâf fi esbâbi’l-hilâf*, thk. Muhammed Zâhid Kevserî, el-Mektebetü’l-Ezheriyye li’l-Turâs, Kahire 2000, s. 162; Sa‘düddîn Mes‘ûd b. Fahriddîn Ömer Taftazânî, *Şerhu’l-Mekâsîd*, thk. Abdurrahman Umeyre, Âlemu’l-Kütüb, Beyrut 1998, c. V, s. 156; Ahmed Ömer Hâşim, *Menhecü’d-difâ‘ ‘ani’l-hadîsi’n-nebeviyye*, Vezâretü’l-Evkâf Meclisu’l-A‘lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye Merkezü Sireti’n-Nebeviyye, Kahire 1410/1989, s. 152-156; Mustafa Alıcı, “Şefaath”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII/411.

²³ Bkz. Yûnus, 10/3; Bakara, 2/255; Meryem, 19/87; Enbiyâ, 21/28; Zuhruf, 43/86.

hakkında tercih yapma fırsatı verildi; ben şefaati seçtim. Çünkü o daha kapsamlı ve daha yeterlidir. Siz şefaatinin takva sahibi müminler için mi olacağını sanırsınız? Hayır. Aksine o, günahkârlar, çok hata işleyen ve kirlenenler içindir."²⁴ Başka bir hadiste Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "*Her Peygamberin niyaz ettiği bir duası vardır. Ben de duamı kıyamet gününde ümmetime şefaati etmek için saklamak istiyorum.*"²⁵ Yine Ebû Hüreyre'nin naklettiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "*Ben Âdemoğlunun efendisi, kabri ilk açılacak olan, ilk şefaati edecek ve şefaati ilk kabul edilecek olanım.*"²⁶ Bu rivâyetler, Hz. Peygamber'in (sav) mahşerde müminlere şefaati edeceğini göstermektedir.

Müminlerin günah ve sevaplarının tartıldığı günde en büyük muratları Rasûl-i Ekrem (sav)'in şefaatine ulaşmaktır. Mîr Hamza Nigârî de O'nun şefaatine nail olma arzu ve isteğini şiirlerinde şöyle dile getirmiştir:

Ser-i kûyun güzel dârü'l-emândır yâ Rasûlallah
Medâr-ı mücrimân-ı ins ü cândır yâ Rasûlallah

Sadâ-yı nefsi yâ nefsi gelür etrâf-ı kuyundan
Meded kıl kim emân-ı müznibândır yâ Rasûlallah

Melâzül'l-müznibîn ümmîd-gâh-ı mücrimânsın kim
Civâr-ı şefkatinde 'âsiyândır yâ Rasûlallah

Zünûb erbâbı manzûr-ı 'uyûn-ı iltifâtın kim
Cerâyim iftihâr-ı mücrimândır yâ Rasûlallah ²⁷

Bu beyitlerden de anlaşılacağı üzere Seyyid Nigârî, günahkârların ümit beslediği en önemli kaynağın Hz. Peygamber (sav)'in şefaati olduğunu görmektedir. Kendisi de O'nun şefaatine ulaşma istek ve arzusu içerisinde.

²⁴ İbn Mâce, Zühd, 37.

²⁵ Müslim, İmân, 334.

²⁶ Ebû Dâvûd, Sünnet, 13.

²⁷ Mîr Hamza Nigârî, *Dîvân*, s. 372.

2.4. Peygamber'e (sav) Tevessül

Tevessül, sâlih amelleri ve bazı kişileri vesile edinerek Allah'a yaklaşmaya çalışmayı ve O'ndan istekte bulunmayı ifade etmektedir. Allah Teâlâ kullarının kendisine yakın olmaları ve kurtuluşa erbilmeleri için vesile aramalarını emretmektedir.²⁸ Hadislerde vesile ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bazı rivâyetlerde sahabe kuraklık döneminde Hz. Peygamber'le tevessülde bulunarak Allah'a dua ettikleri ve Hz. Peygamber (sav)'in vefatından sonra ise amcası Abbas'ı vesile kılarak yağmur duasına çıktıkları belirtilmektedir.²⁹ Yine aynı şekilde gözleri görmeyen bir kimseye Rasûlullah (sav) kendisini vesile kılarak Allah'a dua etmesini söylemiştir.³⁰

Âyet ve hadislerden ilham alan Müslümanlar dua ve yakarılarında Hz. Peygamber (sav)'i vesile kılarak Allah'a niyazda bulunmuşlardır. Kimileri dualarında, kimileri yazılarında kimileri de şiirlerinde Resûl-ü Ekrem'i vesile kılmıştır. Mîr Hamza Nigârî de şiirlerinde Hz. Peygamber'i vesile kılarak Allah'a yakarmıştır. Şöyle ki:

Ey nigâr-ı nâzenînim cân nisâr itdim sana
Perde-i 'aynımı ferş-i reh-güzâr itdim sana

Çeşm-i Âdem kıble-i 'âlem Muhammed hakkı-çün
Âşikârâ secde-i şükr-güzâr itdim sana³¹

Çâr ashâb-ı Muhammed âl-i rahmet hakkı-çün
Rahmeten li'l-'âlemîn şems-i risâlet hakkı-çün³²

Mîr Hamza Nigârî, yukarıda yer alan beyitlerde de görüleceği üzere âlemlere rahmet ve risâlet güneşi olarak gördüğü Hz. Peygamber (sav)'i dualarında vesile kılmakta ve bununla Cenab-ı Hakka yalvarmaktadır.

²⁸ Bkz. el-Mâide 5/35; el-İsrâ 17/57.

²⁹ Bkz. Buhârî, İstiska, 3; Fedâilu ashab-ı-nebî, 11.

³⁰ Bkz. Tirmizî, Da'avât, 119; Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, "Tevessül", *DİA*, İstanbul 2012, XLI/6-8.

³¹ Mîr Hamza Nigârî, *Dîvân*, s. 42.

³² Mîr Hamza Nigârî, *Dîvân*, s. 515.

2.5. Hz. Peygamber'e (sav) Salât ü Selâm

Salât, sözlükte dua, tâzim, rahmet; ıstılahta ise Hz. Peygamber (sav)'in mânevî şahsiyetini selâmlama anlamına gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadis-i şeriflerde salavâtın önemine dikkat çekilmektedir. Allah Teâlâ salavât ile ilgili olarak Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmaktadır: “*Allah ve melekleri peygambere salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin ve onu tam bir teslimiyetle selâmlayın.*”³³

Allah'ın peygambere salâtı ona rahmet etme, meleklerin salâtı istiğfarda bulunma, müminlerin salâtı ise peygamberin Allah katında makamını yüceltmesi anlamına gelmektedir.³⁴

Hz. Peygamber (sav)'e salavât getirme ile ilgili hadis kaynaklarında çok sayıda rivâyet bulunmaktadır. Hadislerden birkaçının meali şöyledir: “Kıyamet günü insanların bana en yakını bana en çok salavat okuyandır.”³⁵, “*Evlerinizi kabirlere çevirmeyin. Benim kabrimi de bayram yeri hâline getirmeyin. Bana salavât getirin. Çünkü nerede olursanız olun, salavâtınız bana ulaşır.*”³⁶, “*Cimri, yanında anıldığım hâlde bana salavât getirmeyen kimsedir.*”³⁷ Salâvatın nasıl olacağını da bizzat Rasûlullah (sav) öğretmiştir. Şöyle ki: “Hakem'in işitip bize naklettiğine göre, Abdurrahman b. Ebû Leylâ şöyle demiştir: “Kâ'b b. Ucre, benimle karşılaşınca, 'Sana bir hediye vereyim mi?' dedi (ve şöyle devam etti): 'Bir gün Peygamber (sav) yanımıza geldi. Biz, 'Ey Allah'ın Rasûlü! Sana nasıl selâm vereceğimizi öğrendik. Peki, sana nasıl salavât getireceğiz?' dedik. Allah Resûlü de şöyle buyurdu: '*Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed ailesine, tıpkı İbrâhim ailesine rahmet eylediğin gibi rahmet et. Şüphesiz sen, övgüye en lâyık ve şanı en yüce olansın. Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed ailesine, tıpkı İbrâhim âilesine bereket ihsân ettiğin gibi bereket ihsan eyle! Şüphesiz sen övgüye en lâyık ve şanı en yüce olansın.*' deyin.”³⁸

³³ el-Ahzâb 33/ 56.

³⁴ Bkz. Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, er-Râgıb İsfahânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî, Dâru'l-marife, Beyrut, t.y. s. 870-871; Mehmet Suat Mertoğlu, “Salâtü Selâm”, *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI/23.

³⁵ Tirmizî, Vitr, 21.

³⁶ Ebû Dâvûd, Menâsik, 96, 97.

³⁷ Tirmizî, Deavât, 100.

³⁸ Buhârî, Deavât, 32; Müslim, Salât, 66.

Salavât ile ilgili çok sayıda eser kalem alınmıştır. Ayrıca salavât, Hz. Peygamber'e sevginin ve muhabbetin bir göstergesi olarak dillerde vird haline gelmiştir. Birçok âlim gibi Mîr Hamza Nigârî de şiirlerinde salavâtın önemine dikkat çekmiştir. Şöyle ki:

Bezm-i rindâne yetür behr-i Hudâ ey sâkî
Çekelim bâdeyi bâ-sît u sadâ ey sâkî

İdelim rûhına mahbûb-ı Hudânın salavât
Âl-i emcâdına hem hayr du'â ey sâkî³⁹

Gerçi bilürem ki sana lâyık
Elbet idemem salât-ı fâik

Her dem sana bin salâtım olsun
Her lahza bu varidâtım olsun

Ey şâh-nişini 'arz-ı a'zam
V'ey şâhid-i Hak Nebiyy-i Ekrem

Hakdan dilerem salât-ı hâlid
Kılsun sana ey Habîb-i Câvid

Evrâd-ı salâtın ola kâim
Gönlümde dürûdun ola dâim

Ey Bârî Hudâ hayâtım olsun
Hamdinle müdâm salâtın olsun

Bir cân Muhammed Emîne
Reşk-dih bûy-ı yâsemîne⁴⁰

³⁹ Mîr Hamza Nigârî, *Dîvân*, s. 18.

⁴⁰ Mîr Hamza Nigârî, *Dîvân*, s. 601-604.

Mîr Hamza, şiiplerinde Hz. Peygamber'e (sav) salavât getirmenin önemine dikkat çekmektedir. Yukarıda yer alan beyitlerde de görüleceği üzere, her an salavat getirmek suretiyle dilde salavatın vird haline gelmesinden bahsetmektedir. Ancak kendisinin Rasûl-i Ekrem'e layık tam manasıyla salavat getiremediğinden de şikâyet etmektedir.

2.6. Mirâc-ı Nebî

Hız. Peygamber (sav)'in Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yaptığı yolculuğa isrâ, oradan da göğe yükselmesine mirâc denilmektedir. İsrâ ile ilgili olarak Kur'ân'da Allah Teâla, kudretinin işaretlerini göstermek için kulunu, Mescid-i Harâm'dan çevresi mübarek kılınan Mescid-i Aksâ'ya geceleyin bir seyahat yaptırdığını beyan etmektedir.⁴¹ Ancak mirâc ile ilgili bu sarahatte bir malumat Kur'ân'da bulunmamaktadır. Sadece Hz. Peygamber (sav)'in Allah'a bu süreçte çok yaklaştığı ifade edilmektedir.⁴² Mirac ile ilgili detaylı bilgiler, hadis ve siyer kaynaklarına dayanmaktadır. Mirac sürecinde Hz. Peygamber (sav)'in göğsünün yarılması, burağa bindirilmesi, yedi kat semaya yükseltilmesi, süt ve şarap kadehlerinden birini tercih etmesinin istenmesi, namazın elli vakitten beşe indirilmesi gibi süreçler detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.⁴³ Miracın en önemli hadisesi ise - mutasavvıflara göre- Necm sûresinin 9. âyetinde belirtilen *kâbe kavseyn ev ednâ*'dir. Bu durum Hakk'a vâsıl olmayı ve O'nda fâni olmayı ifade etmektedir.⁴⁴

Mirâc, birçok kitaba ve şiire konu olmuştur. Mîr Hamza Nigârî de şiiplerinde Hz. Peygamber (sav)'in yaşamış olduğu bu olayı anlatmakta ve ona karşı sevgi ve muhabbetini mirâc olayını anlatırken izhar etmektedir. Şöyle ki:

Sıfatın ey kamer-i leyle-i İsrây İsrâ
Harem evvel kademin ikinci Aksây Aksâ

⁴¹ Bkz. el-İsrâ 17/1.

⁴² Bkz. en-Necm 53/9.

⁴³ Bkz. Buhârî, Salât, 1, Tevhid, 37, Enbiyâ, 5, Menâkıb, 24, Menâkıbü'l-ensar, 42; Müslim, İmân, 259, 262-263, Fedâil, 164.

⁴⁴ Mahmud ez-Zubî, *Mu'cemu'l-sufiyye*, Dâru'l-Cil, Beyrut 2004, s. 322

Görmedi hâk-i peyün tâir-i Kudsî Kudsî
Ne kadar uçdı bülend ey kadi bâlâ bâlâ

Şeb-i mi'râc melekler didi Allâh Allâh
Bu ne dilber bu ne server bu ne Mevlâ Mevlâ

Savt-ı la'linle sürûr eyledi ervâh ervâh
Raksdur çerh-i berîn eyledi 'Îsâ 'Îsâ

Raksdur dest-i 'inân eyledi Cibrîl Cibrîl
Zühre çeng urdı felek oynadı bî-pâ bî-pâ

Bu ne ra'nâ bu [ne] hüsnâ bu ne sûret sûret
Bu ne şekl ü ne şemâil bu ne zîbâ zîbâ

Ne güzel adı güzel vasfı ne Yâsîn Yâsîn
Ne güzel na'tı güzel nâmı ne Tâhâ Tâhâ

Bu ne şevket vü ne rütbet vü ne kurbet kurbet
Kâbe kavseyn bu ne ... bu ne ev ednâ ednâ

Sebeb-i tantana-i arz-ı ber-eflâk eflâk
Bu ne şândur bu ne şevket bu ne levlâ levlâ

Söyler ol şâm u seher vâsfinı tekrâr tekrâr
Gâlibâ kand-ı mükerrerdi bu inşâ inşâ⁴⁵

Bu beyitlerde de görüleceği üzere Nigârî, Hz. Peygamber (sav)'in isra ve mirâc sürecini detaylı bir şekilde anlatmaktadır.

⁴⁵ Mîr Hamza Nigârî, *Dîvân*, haz. Azmi Bilgin, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2011, s. 23-24

2.7. Ehl-i Beyt Sevgisi

Ehl-i beyt, Hz. Peygamber (sav)'in âile fertlerini ifade etmek için kullanılan bir tabirdir.⁴⁶ Kur'ân-ı Kerim'de ehl-i beyt kelimesi birçok âyette geçmektedir.⁴⁷ Ahzab sûresi 33. âyetinde doğrudan Hz. Peygamber (sav)'in ailesine bu kelime kullanılmak suretiyle hitap edilmektedir. Hadislerde de ehl-i beyt tabiri bulunmaktadır.⁴⁸

Tarihi süreç içerisinde Müslümanlar arasında Hz. Peygamber (sav)'in soyundan gelenlere Ona olan sevginin bir tezahürü olarak saygı gösterilmiş ve muhabbet beslenmiştir. Birçok âlim yazı ve şiirlerinde bu nesle olan sevgilerini izhar etmeye çalışmışlardır.

Peygamber aşığı Seyyid Mîr Hamza Nigârî de şiirlerinde Ehl-i beyt sevgisini dillendirmiştir. Şöyle ki:

Âl-i Muhammede buğz-ı 'adâvet
Evlâd-ı Süfyânın şekâvetidir

Nesl-i Muhammedi sevmek istemek
Hakkın bize başka kerametidir

Sülâle-i tâhireye cân virmek
Mîr Nigârî'nin siyâdetidir⁴⁹

Yukarıdaki beyitlerde de görüleceği üzere Mîr Hamza Nigârî, ehl-i beyt sevgisini Hakkın bir lütfu ve bağıışı olarak görmektedir. Bu aileye karşı düşmanlık besleyenlerin sadece Süfyan çocukları olduklarından bahsetmektedir. Bu çerçevede Nigârî, tarihi süreç içerisinde Ehl-i beyte düşmanlık edenleri çok ağır bir dille eleştirmiştir. Şöyle ki:

Ey Mu'âvîler ümmeti v'ey düşmen-i Muhammedî
Siz küfrânî biz şükrânî siz bir taraf biz bir taraf

⁴⁶ Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt", DİA, İstanbul 1994, X/498.

⁴⁷ Bkz. Hüd 11/73, el-Kasas 28/12, el-Ahzâb 33/33.

⁴⁸ Bkz. Buhârî, Savm", 30; Müsned, V, 181; Müslim, Fezâilü's-sahâbe, 36; Ebû Dâvûd, Menâsik, 56; İbn Mâce, Menâsik, 84; Muvatta, Kader, 3.

⁴⁹ Mîr Hamza Nigârî, *Dîvân*, s. 172.

Sizler tuğyânî milleti bizler Muhammed ümmeti
Siz Mervânî biz Kur'ânî siz bir taraf biz bir taraf

Siz Mervânî cehennemî biz Muhammedî cennetî
Siz şeytânî biz Rahmânî siz bir taraf biz bir taraf

Siz Mu'âvîler askeri biz Hayderîler leşkeri
Siz kahrânî biz lutfânî siz bir taraf biz bir taraf

Siz Yezîdî siz pelîdî biz Hüseyinî biz şehîdî
Siz butlânî biz hakkânî siz bir taraf biz bir taraf

Sizler düşmen-i Mustafâ biz bende-i âl-i 'abâ
Siz hasmânî biz rahmânî siz bir taraf biz bir taraf

Siz kâtil-i âl-i Zehrâ biz mâtem-dâr-ı Mustafâ
Siz Şimrânî biz hüznânî siz bir taraf biz bir taraf

Siz Haccâcî siz leccâcî biz Kanberî Peygamberî
Siz nefsânî biz rûhânî siz bir taraf biz bir taraf

Siz şeytânî biz rahmânî zıd-ender-zıddız el-hâsıl
Siz zulmânî biz nûrânî siz bir taraf biz bir taraf⁵⁰

Mîr Hamza Nigârî, bu tür şiirler yazdığından dolayı zaman zaman sıkıntılar da yaşamış ve Şiilikle itham edilmiştir. Ancak kendisinin Şii olmadığını ise şu beyitlerinde dile getirmiştir:

Allâhı Muhammedi âli seven dostânız
Ne Sünnîyiz ne Şî'î bir hâlis Müslümânız⁵¹

⁵⁰ Mîr Hamza Nigârî, *Dîvân*, s. 437.

⁵¹ Mîr Hamza Nigârî, *Dîvân*, s. 422.

Ehl-i beyte aşırı derece düşkün olan Mîr Hamza Nigârî, kendisinin de seyyid olduğunu ve Hz. Peygamber (sav)'in soyundan geldiğini şöyle ifade etmiştir:

Nesl-i İsmâ'îlsin aslı 'Arabsın
Âl-i Muhammedsin âl-i nesebsin

Müntehıbsin silsile-i zehebsin
Ey Seyyid Nigârî ey Karabağî⁵²

Sonuç

Ebü'l-Hasan el-Harakânî silsilesinden gelen ve XIX. yüzyılın önde gelen mutasavvıf ve şâirlerinden biri olan Mîr Hamza'nın Peygamber tasavvuru konusu ele alan bu çalışmada, öncelikle Seyyid Nigârî'nin bir Peygamber aşığı olduğu görülmüştür. Peygamber algısı aşk kavramı etrafında şekillenmektedir. Bu çerçevede Hz. Peygamber (sav)'e olan derin muhabbetinin izlerini şiirlerinin birçoğunda görmek mümkündür.

Şefaat, tevessül, salavât, mirac-ı nebî gibi konulara yaklaşımı geleneksel sünî tasavvufî görüşle örtüşmektedir. Ehl-i beyt konusundaki görüşü ise şianın algısına yakın bir durum arz etmektedir. Ancak kendisinin bir Şia müntesibi olmadığını şiirlerinde ifade ettiği görülmüştür. Keza ümmeti sünî-şia ayrımı yapmak suretiyle tefrikaya düşürmek isteyenlere de karşı çıkmış, ümmetin birliğine atıfta bulunmuştur.

Müellif aynı zamanda şefaatin, miracın ve tevessülün imkânsız olduğunu savunanlara karşı yazdığı edebi dizelerle cevap vermiş, her üç mefhumunda hakikat ve gerçek olduğunu ispat etmiştir.

Tarihi süreç içerisinde Seyyid Mîr Hamza Nigârî gibi Ebü'l-Hasan el-Harakânî silsilesinden çok sayıda mutasavvıf, şâir ve ilim ehli kişiler gelmiştir. Harakânî etkinlikleri çerçevesinde bu silsilenin halkalarında bulunan her biri kişi ile ilgili müstakil çalışmaların yapılması büyük önem arz etmektedir.

⁵² Mîr Hamza Nigârî, *Dîvân*, s. 592.

Kaynakça

- Akkuş, Muzaffer, *Seyyid Hamza Niğârî Divânı*, Niğde Üniversitesi Yayınları 6, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları 3, Niğde 2002.
- Akpınar, Yavuz, *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1994.
- Alıcı, Mustafa, “Şefaât”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII/411-412.
- Bâkıllânî, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib, *el-İnsâf fî esbâbi'l-hilâf*, thk. Muhammed Zâhid Kevserî, el-Mektebetü'l-Ezheriyye li'l-Turâs, Kahire 2000.
- Çetin, Nuran, “İslâm Tarihinde Birlikte Yaşama Ahlâkına Tasavvuf Düşüncesi'nin Katkısı (Hacı Bektâş-ı Velî, Mevlânâ ve Yûnus Emre'den Örnekler)”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, sayı: 36, Yaz II/2015, s. 281-297.
- Çınar, Fatih, *Hamza Niğârî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2009.
- Çiçekler, Mustafa, “Na‘t”, *DİA*, 2006 İstanbul, XXXII/435-436.
- Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2001.
- Hâşim, Ahmed Ömer, *Menhecu'd-difâ'ani'l-hadîsi'n-nebeviyye, Vezâretü'l-Evkâf Meclisu'l-A'lâ li's-Şuûni'l-İslâmîyye Merkezü Sireti'n-Nebeviyye*, Kahire 1410/1989.
- İbnülemin, Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.
- Kartal, Alparslan, “Ebu'l Hasan Harakânî'nin Peygamber Tasavvuru”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Bahar, Sayı: 15, 2015, ss.161-175.
- Kartal, Alparslan, “Ebu'l-Hasan Harkanî ile Hacı Bayram-ı Velî Arasındaki İlişki Ve Anadolu'nun İslamlaşmasına Katkıları”, *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Kalem Yayınları, Ankara, 2017, ss. 127-142.
- Kartal, Alparslan, “The Understanding Tolerance And Human Love Of Abu'l-Hasan Kharakanî Who Is The Most Important Figure Of

- Anatolian Mysticism”, ICHER Conference Proceedings, Houston 2017, s. 20.
- Kartal, Alparslan, “Huzur Derslerine Katılan Karşlı Âlimler”, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2017, Cilt: IV, Sayı: 8, ss. 224-243.
- Mertoğlu, Mehmet Suat, “Salâtü Selâm”, *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI/23-24.
- Musayev, Elşen, “Mîr Hamza Nigarî Karabağî”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sayı:6, İstanbul 2001, s. 241-246.
- Nigârî, Mîr Hamza, *Dîvân*, haz. Azmi Bilgin, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2011.
- Öz, Mustafa, “Ehl-i Beyt”, *DİA*, İstanbul 1994, X/498-501.
- Özkılınç, Ahmet, *Mürşidi Aşk Olan Arif Seyyid Nigârî Hayatı, Eserleri ve Düşünceleri*, Seçil Ofset, İstanbul 2013.
- Öztürk, Emine, Kartal, Alparslan, Celep, Halil, “Sufis Identified With Their Cities: Kars- Abu'l-Hasan Kharakanî (Contributions Of Kharakani Stories To Social Document And Social Integration of Kars)”, *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 2017, vol: 8, Issue: 30, pp. 1383-1395.
- Pala, İskender, “Bir Hamza Nigârî Yaşamıştı”, *Kaşgar Edebiyat Seçkisi*, Bayrak Matbaası, Sayı:13, İstanbul 2000, s. 77-80.
- Râgıb İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî, Dâru'l-marife, Beyrut t.y.
- Uludağ, Süleyman, “Aşk”, *DİA*, İstanbul 1991, IV/11-17.
- Taftazânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer *Şerhu'l-Mekâsıd*, thk. Abdurrahman Umeyre, Âlemu'l-Kütüb, Beyrut 1998.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer, *Metnu'l-akîdeti't-Tahâvî*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1995.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Teveessül”, *DİA*, İstanbul 2012, XLI/ 6-8.
- Yeniterzi, Emine, *Türk Edebiyatında Na'ıtlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.
- Zubî, Mahmud, *Mu'cemu'l-sufiyye*, Dâru'l-Cîl, Beyrut 2004.